

Panema-verbi polüseemia ja kasutus grammatilistes konstruktsioonides

Kairit Tomson
Juhendaja dotsent Külli Habicht

Tartu 2016

Eesmärk

- analüüsida *panema*-verbi grammatilisi kasutusi
- kirjeldada *panema*-verbi grammatiliste kasutuste lisandumist eesti kirjakeeles

Panema-verb

Kuulub eesti keele **tuumverbide** hulka.

Tuumverbide kriteeriumid

nt sage kasutus, varane omandamine, polüseemilisus ja kasutus grammatilistes funktsioonides.

Polüseemia

mitmetähenduslikkus, mille puhul on ühe sõna eri tähendused selle keskse tähendusega seotud.

Panema-verb kasutuse näiteid

*Ta **paneb** taldriku laua peale.*

***Panin** imeks, et vihma hakkas sadama.*

*Eile **pandi** toime murdvargus.*

Kasutus muutub
grammatilisemaks.

***Ma panin** muusika käima.*

***Seejärel pandi** ajama.*

Teoreetiline taust

- **Grammatisatsiooniteooria** (nt Bernd Heine, Tania Kuteva, Paul Hopper, Elizabeth Closs Traugott)
- **Konstruksioonigrammatika** (nt Adele Goldberg)
- **Kasutuspõhine keelekäsitlus** (nt Michael Barlow, Suzanne Kemmer)

Uurimuse materjal

Korpused:

- eesti vana kirjakeele korpus
- eesti kirjakeele korpus (1890.–1990. aastad, ilu- ja ajakirjandus)
- eesti keele ühendkorpus (veebilehtede korpus etTenTen, tasakaalus korpus ja koondkorpus)

Kokku umbes 3800 kasutusjuhtu (16. sajand kuni tänapäev)

Tähendusrühmad

1. ASETAMA
2. TEISE ASENDISSE, OLUKORDA VÕI SEISUNDISSE SEADMA
3. MÄÄRAMA
4. TÕRJUMA
5. ARVAMA, PIDAMA
6. EMFAATILINE (ÜLEKANDELINE) TÄHENDUS

7. PÕHJUSTAMA
8. FAASITÄHENDUS

Leksikaalsed tähendused 1

ASETAMA (kõige sagedasem tähendus)

nt *midagi kappi panema, kaant peale panema, saapaid jalga panema*

TEISE ASENDISSE, OLUKORDA VÕI SEISUNDISSE SEADMA

nt *kinni panema, kokku panema*

MÄÄRAMA

nt *õpetajaks panema, nimeks panema, diagnoosi panema*

Leksikaalsed tähendused 2

TÕRJUMA

vastu panema

ARVAMA, PIDAMA

nt *halvaks panema, naeruks panema, imeks panema, koeraks panema*

EMFAATILINE TÄHENDUS

(vormiliselt erinevad: näiteks S^{part+} *panema*, $AfAdv +$ *panema*, $(Adj) + S^{kom+}$ *panema*)

nt *alkoholi/kanepit panema, ära panema, pika vihaga panema*

Grammatilised tähendused 1

PÕHJUSTAMA

MÕJUTAJA (nominatiiv) + **PANEMA-VERB** (vormipiiranguid pole) +

MÕJUTATAV (nominatiiv, genitiiv, partitiiv) + **TULEMUSSITUATSION**
(*ma*-infinitiiv)

Ma panin muusika käima.

- esimene näide 1766. aastast

- 10–15% *panema*-verbi kasutusjuhtudest (19. sajand–tänapäev)

PÕHJUSTAMISKONSTRUKTSIOON

Põhjustamiskonstruktsiooni semantika (Robert Dixon)

Mõjutaja: AGENT, JÕUD

Mõjutatav: PATSIENT, KOGEJA, TEEMA

Tulemussündmus: TEGEVUS, SEISUND, PROTSESS,
SAAVUTUS, SOORITUS

VORM	<u>subjekt</u>	V↓1 ↑panema	<u>objekt</u>
	<i>V↓2 ↑ma</i>		
TÄHENDUS	<u>agent</u>	põhjustama	<u>patsient</u> <i>protsess</i>

Need majad, mis inimestest tühjad ollid, pannid nemmad põllema. (Suve Jaan 1841)

(15,7%)

Grammatilised tähendused 2

FAASITÄHENDUSED

Alustama

Ta läks südame pekseldes üle lumes kilgendava õue, kuuris **panid** koerad lõrinal **haukuma**, nad keelati vaikseks ja peremees ilmus lävele. (ILU 1990)

Lõpetama

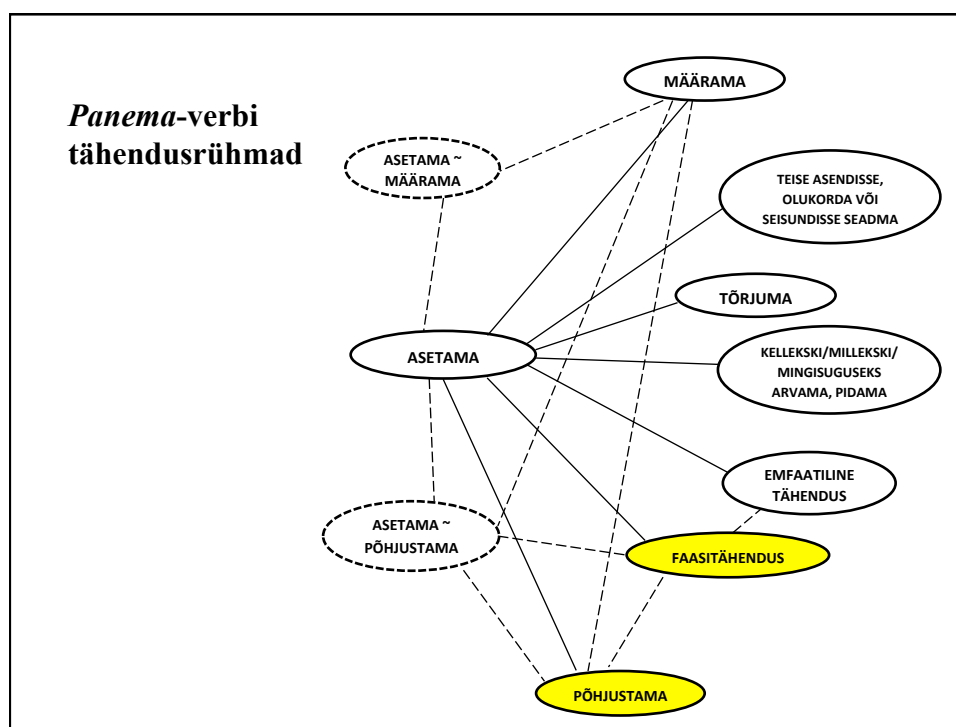
Mis kord see teil üldse on, kui mingi kultuuriametnik **saab** kaheksa miljonit lihtsalt kasiinodes **huugama panna!** (Estonian NC)

Kestma

nt *naeru panema* ja *pidu panema*

Lisaks sildkonstruktsioonid

- **vangi panema** (asetama ~ määrama)
- **soola panema** (asetama ~ põhjustama)
- See võib Inglasi **muresse panna**, meid Sakslasi jätab ta külmaks, meie võime oodata, mis Wahemere küsimusega ühenduses olevad riigid teewad /... (AJA 1890) (asetama ~ põhjustama)
(*see võib inglasi muretsema panna - põhjustama*)

Kokkuvõte

- *Panema*-verbi kasutus on mitmekesine, sh on palju kujundlikku kasutust. *Panema*-verbi teised tähendused on keskse asetamistähendusega seotud. Seotud on ka nt emfaatiline tähendus ja faasitähendus.
- Grammatiliste kasutuste sagedus on võrreldes 18. sajandiga suurenenud (nii põhjustamis- kui ka faasitähendused).
 - 18. sajandil oli grammatiliste kasutuste osakaal 2%, ülejäänud kasutusjuhud kandsid leksikaalseid tähendusi.
 - Alates 19. sajandist on faasitähenduses kasutusi 2–3%, põhjustamistähenduse osakaal kõigub 10–15% ümber. Suurenenud on sildkonstruktsioonide osakaal.
- *Panema*-verbi grammatilised kasutused, eriti põhjustamiskonstruktsioon, on keelde juurdunud.

Kirjandus

Dixon, Robert 2000. A typology of causatives: form, syntax and meaning. – Changing Valency. Case studies in transitivity. Eds. R.M.W. Dixon, Alexandra Y. Aikhenvald. Cambridge: Cambridge University Press, 29–83.

Goldberg, Adele E. 1995. Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. Chicago: The University of Chicago Press.

Hopper, Paul. J., Elizabeth Closs Traugott 1993. Grammaticalization. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Ravin Yael, Claudia Leacock 2000. Polysemy: An Overview. – Polysemy. Theoretical and Computational Approaches. Eds. Yael Ravin and Claudia Leacock. Oxford University Press. 1–29.

Vendler, Zeno 1957. Verbs and times. – The Philosophical Review 66. 143–160.